

12. Постанови Собору Української православної церкви з питань повної самостійності УПЦ // Православний вісник. – 1991. – №12. – С. 3 - 8.
13. Постанови Всеукраїнського православного Собору 25 – 26 червня 1992 р. // Православний вісник. – 1992. – №8. – С. 5-10.
14. Шуба О. Взаємозв'язок національного та релігійного відродження в процесі утвердження української державності / О. Шуба // Народна творчість та етнографія. – 2000. – №1. – С. 46-62.
15. Рибачук М.Ф. Українська церква: історія, сучасність, персоналії / М. Рибачук – К. : Либідь, 2001. – 120 с.
16. Головні хронологічні дати з історії Київського патріархату // Православний вісник. – 2007. – №7/8. – С. 29 - 31.
17. Релігійні організації України станом на 1 січня 1997р. // Людина і світ. – 1994. – №10. – С.10-12.
18. Львівські єпархіальні збори // Офіційна хроніка УАПЦ. – 1996. – №11. – 4 с.
19. Преловська І. Собор самопізнання УАПЦ / І. Преловська // Людина і світ. – 2001. – № 6. – С. 42-49.

Рощина Л. А., Тюльченко И. К. Положение украинского православия в первое десятилетие независимости Украины

В статье рассматриваются процессы раскола украинского православия, возникновение сети и построение структуры каждой православной конфессии. Анализируются причины и последствия межправославных конфликтов и их негативное влияние на моральное состояние украинского общества. Высказывается мысль о необходимости принятия мер по нейтрализации межконфессионального противостояния с целью уменьшения социального напряжения и достижения согласия.

Ключевые слова: православие, церковный раскол, религиозные конфликты, межконфессиональное взаимопонимание.

Roshina L. A., Tyulchenko I. K. The state of Ukrainian Orthodoxy in the first decade of Ukrainian independence.

There are several processes are viewed in the article such as the split of Ukrainian Orthodox Church, the occurrence of the chain and structure's construction of each of the Orthodox confessions. The causes and consequences of inter-Orthodox conflicts and their negative influence on the morale condition of the Ukrainian society are analyzed.

The opinion about necessity in implementation of measures on neutralization of interconfessional confrontation in order to reduce the social tension and to achieve understanding is expressed.

Keywords: Orthodoxy, church split, religious conflicts, interconfessional understanding.

УДК: 94:329.14(477)"2001/2004"

В. В. Мороко

“НАША УКРАЇНА”: СТАНОВЛЕННЯ ТА ОПОЗИЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ (2001–2004 рр.)

У статті аналізується хід творення та перші роки діяльності політичного об'єднання “Наша Україна”. Пропонується розглядати це як складову частину процесу формування конгломерату партії влади часів Президента України Л. Кучми. Досліджується в часовій динаміці смислове наповнення програмних документів партії. Вказується на відсутність чітких ідеологічних постулатів у даній асоціації, її тяжіння до соціального та гуманітарного популізму. Пропонується вважати причинами “помаранчевої” революції владні претензії регіональних промислових та управлінських еліт, що зіштовхувалися з авторитарними амбіціями діючого Президента.

Ключові слова: партія, партійна система, опозиція, “Наша Україна”, В. Ющенко

Історія політичного проекту, пов'язаного з іменем В. Ющенка, суперечлива. Ірраціональність дій людини, на яку значна частина представників національно-демократичного табору поклала великі надії, позначилась і на політичній долі “Нашої України” (НУ).

В історичній науці діяльності НУ присвячено не так вже і багато праць. В своїй масі це праці загального характеру, де “Наша Україна” зазвичай використовується як гарна ілюстрація до загального контексту політичного буття [1, с. 5; 65; 67]. Даній силі певну увагу приділяють і під час аналізу передвиборчих програм, політичної системи країни в цілому або ж окремих політичних сил зі складу виборчого блоку [2; 3; 4]. Тобто очевидно є невідповідність ролі партійного об'єднання його рівню дослідженості. Виходячи з цього, ми вважаємо за потрібне саме сьогодні повернутися до вивчення витоків появи та перших років діяльності НУ.

Створене на початку ХХІ ст., здавалося б якісно нове об'єднання українських патріотичних кіл, пройшло шлях від Виборчого блоку В. Ющенка, через революційні події 2004 р. та численні розколи в 2005 – 2009 рр. до маргінального існування в 2011 р. З огляду на фактичне припинення активної політичної діяльності в 2010 – 2011 рр. ми пропонуємо вважати, що дана політична сила пройшла повний цикл існування, протягом якого виокремлюються наступні періоди:

I період: 2001 – 2004 рр. – становлення та опозиційна діяльність.

II період: 2005 – 2009 рр. – входження у владу та її втрата.

III період: 2010 – 2011 рр. – маргінальний.

За офіційною партійною версією історія “Нашої України” почалася 9 січня 2002 р. [5]. Тоді біля пам'ятника М. Грушевському було озвучено Угоду про створення Блоку Віктора Ющенка “Наша Україна”, до

якого увійшли десять партій: КУН, ЛПУ, МПУ, НРУ, ПРП, "Солідарність", ХДС, "Вперед, Україно!", РХП та УНП.

Не погоджуючись з таким трактування часу виникнення партії, зазначимо, що процес творення даного політичного проекту має довшу, принаймні на рік, історію.

Так, ще 9 березня 2001 р. в ході мітингу опозиції Я.Стецько заявила: "Скрізь, де живе українська спільнота, видніють пам'ятники Тарасу Шевченку, а в кімнатах поруч святих образів висить його портрет. То чому ж ми не маємо української України? На кого ми чекаємо? На американців, німців чи австралійців, щоб вони приїхали і збудували нам Україну? Ми знаємо, що ця влада не годиться, що це не є українська влада і що вона робить великі труднощі патріотів України Ющенкові, якого любить народ і радо бачив би Президентом. Ми всі знаємо, що нам потрібні зміни в Україні, але крім того ми мусимо в собі сконцентрувати волю й змінити сьогоdnішній стан! Об'єднатися, згуртуватися, створити потужну організацію, яка б навела лад в Україні. Цього від нас чекає народ в Україні і поза Україною суціль" [6].

В цій цитаті є все. Названо причини, з огляду на які мав з'явитися майбутній блок. Визначено ім'я лідера та потенційна електоральна база. Слушною була і мить – період розпалу "касетного скандалу" та світової ізоляції Л. Кучми. В цьому ряді і активна діяльність представників опозиційних сил з пошуку нових форм та методів боротьби за право на втілення в життя бачення власного майбутнього. Поступово викристалізовувалося розуміння того факту, що єдиним шляхом до політичних та виборчих перемог є об'єднання. Окресленням майбутнього формату якого і займалися націонал-патріоти протягом 2000–2001 рр.

9 лютого 2001 р. антипрезидентські політичні сили об'єдналися у "Форум національного порятунку" (ФНП) за участю ВО "Батьківщина", СПУ, ПРП, УНП "Собор", УРП, УНР, СНПУ, "Єдність", УХДП, ХНС, УНКП, Патріотичної партії, Партії підтримки вітчизняного виробника та ще 43 громадських об'єднань.

На політичній мапі країни першої чверті 2001 р. поступово почав вимальовуватися абрис майбутньої бінарної національно-демократичної опозиції. Цей процес був болісним та суперечливим. Як приклад – в розпал касетного скандалу не хто інший як претендент на роль лідера демократичного руху прем'єр-міністр В. Ющенко разом з І. Плющем та Л. Кучмою звинувачував ФНП не лише в антидержавницькій позиції, а й у підготовці державного перевороту з ознаками нацизму. На формуванні опозиції позначився і той факт, що діючий прем'єр за суттю посади був де-юре практично-дієвим відображенням самого змісту "режиму Л. Кучми".

Не дивлячись на це, 5 травня 2001 р. XI з'їзд НРУ прийняв ряд рішень, які в подальшому сприяли створенню опозиційного блоку саме під керівництвом очільника Кабміну. НРУ дав "добро" виборчому блоку з ПРП та КУНом, метою якого була спільна участь в парламентських виборах 2002 р. З'їзд своїм очільникам запропонував звернутися до УНР (лідер – Ю. Костенко), ХНС (лідер – В. Стретович) та "інших партій демократичної реформаторської спрямованості" з пропозицією про входження до складу цього виборчого об'єднання. Ухвалили також рішення прохати прем'єр-міністра очолити цей виборчий блок, який мав би носити ім'я В. Чорновола.

Однак майбутній лідер вагався. "Моментом істини" став його звіт перед парламентом 17 травня 2001 р., внесений в порядок денний на вимогу 252 нардепів. Хоча і тоді він декларував певний рівень лояльності Л. Кучмі, заявляючи, що уряд "...здійснив необхідні та фундаментальні кроки, щодо механізмів реалізації реформ... виходячи з поставленого у посланні Президента України до ВРУ "Україна – поступ у ХХІ століття" стратегічного завдання подолати негативну тенденцію спаду" [7]. Але це не справило враження на депутатський корпус, і 26 квітня Рада 263 голосами прийняла постанову про недовіру Кабінету Міністрів. І навіть після цього "надія" націонал-демократів знаходився в стані пошуку свого політичного майбуття. Про що свідчить його інтерв'ю "Українській правді" 2 червня, в якому він стверджував, що буде балотуватися до Верховної Ради по одному з одномандатних округів "... хоча і не зміг уточнити, по якому саме, але при цьому зазначив, що це буде схід або центр" [8].

Такі пошуки "самого себе" не влаштовували націонал-патріотів. Реформатори почали заохочувати майбутнього вождя гучними заявами та зверненнями. 9 червня на з'їзді УНР у своїй промові Ю. Костенко назвав присутнього на форумі В. Ющенко "українським прем'єром". 30 червня провела свій V з'їзд ПРП, де поруч з декларацією про об'єднання з Рухами та КУНом вкотре наголошувалося, що В. Ющенко є опозиційним політиком. І нарешті 15 липня, після зустрічі в Польщі з О. Квасневським, В. Ющенко на Говерлі заявив про готовність сформувати й очолити блок "Наша Україна". 16 липня экс-прем'єр-міністр звернувся до співвітчизників із заявою про початок формування цього блоку. Передбачалося підписання спільної декларації об'єднання, проведення загальноукраїнського форуму для обговорення і прийняття Програми дій, формування єдиного виборчого списку блоку. "Наше завдання, – йшлося у заяві, – утворити реалістичне, відповідальне перед народом об'єднання, здатне змінити життя мільйонів українців на краще. Мета – побудувати державу, яка справді належить народові, виконує його волю, захищає його інтереси". Тоді ж було наголошено, що виборчий блок "Наша Україна" відкритий для співпраці з усіма партіями, громадськими організаціями, громадянами "...котрі поділяють наші принципи і готові чесно та самовіддано працювати разом в ім'я нашої України". Поруч з цим, того ж дня В. Ющенко в інтерв'ю Інтерфаксу України наголошував на тому, що "...відмежовується від можливих коментарів про формування виключно блоку правої орієнтації. Ідеться про широке демократичне об'єднання, де не буде ні Сходу, ні Заходу, ні Центра, ні Півдня, і який не буде правоцентристським або лівоцентристським. Мова йде про демократичний блок, в якому так само не буде домінувати якась однобічність або традиційність поглядів. Мова йде про консолідацію сили, організації поглядів і демократичних сил, які можуть частину своїх позицій, зокрема, ідеологічних, залишити в минулому, об'єднуючись для формування майбутнього блоку". Крім цього

повідомлялося, що переговори з приводу створення блоку “Наша Україна” проведені “...починаючи з лівоцентристських демократичних формувань і об’єднань і закінчуючи правоцентристськими” [9]. Такою заявою закладалися традиції майбутніх постійних, на перший погляд нелогічних, з огляду на політичну орієнтацію його прибічників, дій.

Наступною фазою творення блоку стала активна виборча кампанія осені 2001 р. Вона проходила в трьох напрямках – єднання навколо В. Ющенка націонал-демократів, розколи як всередині націонал-патріотичного табору в цілому, так і в окремих партіях. Найсуперечливішим напрямком був пошук компромісу між станом “опозиційності” і небажанням вступати у відкрите протистояння з Л. Кучмою.

На початок осені 2001 р. в українському опозиційному середовищі сформувалися дві потужні течії, навколо В. Ющенка та Ю. Тимошенка. Спільна електоральна база та тотожне бачення майбутнього України, як європейської держави, мали б стимулювати об’єднавчі процеси. Проте логіка політичної боротьби в трансформаційному суспільстві взяла гору. 27 вересня Ю. Тимошенко опублікувала відкритого листа до В. Ющенка, в якому пропонувала “...об’єднати у єдиний виборчий демократичний блок з єдиним виборчим списком “Нашу Україну”, Форум національного порятунку та блок, очолюваний Олександром Морозом”. Відповідь на лист не забарилася. 28 вересня лідер “НУ” фактично відмовив, наголосивши на самодостатності його політичної сили. Як наслідок – прибічники Ю. Тимошенко звинуватили останнього в свідомому небажанні співпраці та грі на руку Л. Кучмі.

Іншою проблемою в блоці, яка загрожувала цілісності проекту, було питання розподілу квот. 22 жовтня ПРП, УНР та НРУ вустами Т. Стецьківа відкинули пропонувану 10% квоту, звинуватили П. Порошенка у захопленні 20% всього списку. До того ж поява останнього у керівництві блоку не додавала спокою у лавах нової опозиційної сили. Лідер “Солідарності”, який ще не так давно був одним з фундаторів ПР, викликав роздратування у послідовних демократів з обох Рухів та ПРП. Підсилювалося це незадоволення і появою поруч з В. Ющенком Р. Безсмертного, представника Президента України у ВР.

Мали проблеми з внутрішньою єдністю і безпосередні учасники блоку. Рішення П. Порошенка про участь у блоці спровокувало розкол в “Солідарності”. Проти “несправедливого” формування виборчого списку виступив член Центрального проводу НРУ С. Конєв. Розкололася навіпіл і партія “Нова політика”. Вона отримала двох лідерів, А. Білоуса та О. Пухала, кожен з яких мав на руках власний список кандидатів в нардепи. Не було ладу і в ЛПУ – рішення В. Щербаня про підтримку блоку “За Єдину Україну!” спровокувало появу внутрішньої опозиції в партії.

На додачу до цих проблем, “нові опозиціонери” отримали головний біль у вигляді Виборчих Блоків “За Ющенка!” на чолі з О. Ржавським та “Народного Руху України” Б. Бойка.

Ще одним політичним ризиком цього періоду була активна діяльність В. Ющенка і очільників блоку на ниві об’єднання під своєю егідою якнайбільшої кількості партій та незрозумілий діалог з владою. Так протягом осені 2001 р. за посередництва Р. Безсмертного та П. Порошенка лідер проводив постійні консультації з членами виборчого об’єднання “За Єдину Україну!”. У вересні відбулись перемови з М. Азаровим. В жовтні Ю. Костенко заявив, що питання про співпрацю з блоком “За єдину Україну!” вже обговорені, а напрямки визначені. Передбачалося, що співробітництво відбуватиметься на ниві взаємного сприяння в тому, щоб під час парламентських виборів ліві набрали якомога менше голосів. В листопаді Р. Безсмертний артикулював зацікавленість блоку у співпраці з Головою ВРУ І. Плющем та заступником Глави Адміністрації Президента Ю. Єхануровим. Як наслідок 14 листопада на засіданні Політради ВБ “НУ” були затверджені заступниками керівника виборчого штабу Ю. Єхануров, Р. Безсмертний, І. Васюник та В. Макеєнко. Керманичем виборчої кампанії став П. Порошенко, якого обрали з трьох запропонованих В. Ющенко кандидатур – Р. Безсмертного, экс-віце-прем’єр-міністра М. Зубця (пізніше № 15 у ВБ “За Єдину Україну!”) і безпосередньо тріумфатора.

Співпраця між учасниками двох блоків була настільки широкою, що ПР ледь не втратила власну молодіжку. З заявою про підтримку “Нашої України” під час прес-конференції в УНІАН 22 листопада виступив лідер Спілки молоді регіонів О. Марченко. Останнього дуже швидко замінили на І. Юшка, а організацію перейменовували в “Союз молоді регіонів України”.

Верхом дивної опозиційності був вояж до США В. Ющенка, під час якого він за дорученням Л. Кучми, передав листи Президенту США Дж. Бушу та віце-президенту Р. Чейні. 14 листопада про позитивний результат “операції” лідер опозиції особисто доповів Л. Кучмі. Як наслідок – Президент України “дав ряд доручень керівникам органів державної влади” [10, с.9].

Єдиним поясненням вищезазначеним діям є бізнес-діяльність учасників ВБ “НУ”. Як приклад, в листі на ім’я Держсекретаря Міністерства Юстиції України О. Лавриновича лідер УНР Ю. Костенко просив не допустити примусове стягнення на користь працівників ВАТ “Хвиля” коштів у розмірі 400 тис. грн. Керівник не визнавав боргу, але був “одним з організаторів РУХу і активно сприяв утвердженню національно-демократичної позиції в регіоні” [11, а. 7; 8; 11; 12; 13]. Напевно тому, не дивлячись на те, що реальний борг за всіма зобов’язаннями у підприємства склав 9,5 млн. грн., Мінюст в кінці листопада направив запит до ДПІ для “з’ясування даного питання”. І не лише. У відповідь на клопотання Ю. Костенка до першого віце-прем’єра О. Дубини, з боржників ВАТ “Хвиля” стягнули борг у розмірі 1,096 млн. грн.

В цей же період, листом до Голови Комітету з питань аграрної політики та земельних відносин К. Ващук, тепер вже за підписом Г. Удовенка, Ю. Костенка та В. Пинзеника, пропонувалося передбачити в проекті Держбюджету 2002 додаткові кошти в сумі майже 500 млн. грн. Мета – сприяння практичній реалізації “стратегічних заходів аграрної політики”. Паралельно вони просили і 162,8 млн. грн. на діяльність

Українського державного фонду підтримки селянських (фермерських) господарств, керівниками якого були член НРУ Р. Шмідт та УСДП І. Томич.

Іншим листом, адресованим прем'єр-міністрові А. Кінаху, Ю. Костенко просив 6,5 млн. грн. для птахофабрики ДП "Перемога Нова" [12]. Співвласником ВАТ "Миронівський хлібопродукт" до якого входила птахофабрика, був господар компанії "Наша Ряба" і одночасно кандидат в депутати по мажоритарному округу № 167 від ВБ "НУ" І. Тарасюк.

З неменшим розмахом працювала і інша складова опозиційної "Нашої України" – партія "Солідарність". Так, згідно з пропозиціями депутатської групи "Солідарність" до Держбюджету 2002 р., пропонувалося не лише реструктуризувати заборгованість громадян за житлово-комунальні послуги в розмірі 3,5 млрд. за рахунок взаємозаліку з боргом "Ощадбанку", а й списати борг такої собі агрофірмі "Зоря", що в майбутньому назветься ЗАО "Консюмерс-Скло-Зоря" [13]. Його головним акціонером стане ЄБРР. А як відомо останній вимагає співвідношення "борг/капітал" не більше ніж 70:30, інакше кредитів не отримати.

Все вищезазначене дозволяє нам поставити риторичне запитання: "Як можна одночасно боротися з "режимом" і просити у нього ж гроші?".

І третім напрямком, притаманним даному етапові становлення блоку, був безпосередньо процес об'єднання політичних сил націонал-демократичного спрямування навколо В. Ющенка. Він проходив на тлі аналогічних подій в інших таборах. Протягом липня 2001 р. про наміри створити об'єднання з прицілом на майбутні парламентські вибори заявляли й основні конкуренти ВБ "НУ".

З огляду на це творення виборчого блоку В. Ющенка активізувалося. Рішення про входження до об'єднання "Наша Україна" прийняли у вересні Центральні проводи УНР, НРУ, а також Президія КУНу. У жовтні до даного процесу долучилися крило М. Жулинського в ЛПУ, МПУ, РХП. Тоді ж у жовтні намір про входження до ВБ "НУ" ухвалив ІІ з'їзд партії "Вперед Україно!". Цей намір оперативно оформили угодою, яку підписали В. Мусіяка та В. Ющенко. Останній під час прес-конференції у Львові 2 листопада заявив, що до ВБ "В. Ющенко "Наша Україна" зголосилися увійти 15 – 17 політичних партій, ще з 6 – 7-а ведуться перемови. Тоді ж було анонсовано входження до об'єднання Конгресу української інтелігенції, Спільки письменників України, Коаліції жіночих організацій та Молодіжної коаліції. 4 листопада про підтримку блоку заявило Всеукраїнське об'єднання ветеранів.

Але згідно зі статутами партій всі ці рішення мали бути підтримані з'їздами або зборами. Тому протягом листопада-грудня 2001р. країна отримала можливість спостерігати перманентний процес єднання частини ліберально-консервативного крила націонал-демократичного табору.

Першими розпочали партійці з "Вперед Україно!", які 20 листопада затвердили рішення вищих партійних органів про входження до складу ВБ "В. Ющенко "Наша Україна". Таке ж рішення прийняли у грудні і делегати VII звітно-виборчого з'їзду ЛПУ, III (XII) зборів УНР та XII НРУ, VI позачергового форуму КУНу, VI позачергового з'їзду ПРП та 2-го етапу IV з'їзду ХНС, V з'їзду РХП, форуми МПУ та партії "Солідарність".

Паралельно проходило формування пулу політичних сил, які заявляли про підтримку проекту В. Ющенка. В цьому ряді Меджліс кримськотатарського народу, НПОСВ "Українське козацтво", Асоціація фермерів та приватних землевласників, партії "Соціального захисту", "Захисників Вітчизни", "Нова політика", Соціал-демократична партія молоді, Всеукраїнська партія трудящих, "Нова генерація України" (остання на чолі з Ю. Мірошниченко).

Завершальною подією стало підписання 9 січня 2002 р. Угоди про створення виборчого блоку В. Ющенка "Наша Україна" та міжпартійний форум, що відбувся 16 січня у Києві.

У з'їзді взяли участь близько 2 тисяч осіб. Серед них: 400 делегатів від 10 партій – учасниць блоку, близько 350 представників мас-медіа, співробітники 32 дипломатичних місій, що працюють в Україні, керівники українських і міжнародних громадських організацій, представники духовенства.

Збори розглянули три питання: програму виборчого блоку В. Ющенка "Наша Україна" – "Пора єднання та розквіту", списки кандидатів у народні депутати України в багатомандатному загальнодержавному виборчому окрузі, кандидатури від блоку в одномандатних виборчих округах.

Тоді ж В. Ющенко виступив з програмною доповіддю, в якій вистачало пафосу, але було замало конкретики. В доповіді наголошувалося, що "Наша Україна" "...бере на себе відповідальність звільнити країну від усього, що гальмує її розвиток". Лідер виборчого блоку зізнався, що йому близька філософія Г. Сковороди і більше всього цитата: "Не вчіть яблуню родити, краще відженіть від неї свиней". На думку В. Ющенка, це вичерпна формула оздоровлення суспільства. "Я знаю стан речей в економіці, і знаю, як досягти економіки росту, – переконував він – не вірте тим, хто зводить наклеп на український народ: мовляв, він не може впоратися зі своїми проблемами. Українці повинні стати багатою нацією, але ключове питання – питання ефективної влади, створення ефективної моделі управління державою" [14, с.10–16].

Програма з якою дана політична сила йшла на вибори, мала три великі блоки. В першому визначалися головні пріоритети. Серед них були принципи моральних та прозорих взаємин суспільства та влади, побудова ефективної економіки заради добробуту кожної людини, європейські традиції розвитку особистості, бажання використати можливості світового розвитку для розбудови заможного суспільства. В другому блоці досягти успіху у реалізації програмних положень збиралися завдяки "першим десяти крокам": через приведення до влади професійних та невідкупних людей, створення дієвого механізму повернення боргів українським громадянам, підвищення зарплати та пенсії, рівня соціального забезпечення в цілому, створення ефективної системи адресної державної допомоги, забезпечення старості, захисту материнства та дитинства, легалізацію трудової міграції, розробку ефективного механізму кредитування аграрного

сектору, забезпечення послідовності та передбачуваності економічної політики, викорінення хабарництва та свавілля чиновників, формування бюджетного процесу прозорими методами, розроблення фінансово обґрунтованої програми захисту молодого покоління від насильства та наркоманії тощо. Чесність намірів політиків гарантувала теза з третього блоку програмного документу, а саме – досвід діяльності Кабміну під керівництвом В. Ющенка: “Ми зробили це рік тому – ми відстоїмо інтереси простої людини знову”.

Результати виборів показали, що в суспільстві зросла потреба в ліберально-консервативній політичній силі національно-демократичного спрямування. Виборчий проект отримав підтримку 6 108 088 громадян, що склало 23,57 %. Неймовірний результат для націонал-патріотів з огляду на нищівну поразку 1999 р. Така підтримка населення дозволила конвертувати електоральні дивіденти в політичні у вигляді 112 мандатів. Перше місце в гонці та висока популярність в суспільстві сприяли і парламентській діяльності. На основі виборчого блоку було створено фракцію в складі 119 нардепів – на цьому успіхи 2002 – 2003 рр. і закінчилися.

Але повернемося до фракції. 15 травня 2002 р. її Головою було обрано В. Ющенка. Уповноваженими представниками стали керівники партійної групи НРУ Б. Тарасюк, “Реформи і порядок” В. Пинзеник, УНП Ю. Костенко, “Солідарність” П. Порошенко та депутатської групи “Разом” М. Мартиненко. Згідно з офіційними документами фракція ставила за мету проведення через парламент законів, спрямованих на проведення соціально-економічних і політичних перетворень в Україні, утвердження демократичного суспільства, правової держави з ринковою економікою. Саме тому основну увагу члени парламентського об’єднання зосереджували на розробці та внесенні на розгляд ВРУ законопроектів, передусім економічного та соціального спрямування. В цілому за період каденції було підготовлено 1700 законодавчих актів, оголошено 1400 депутатських запитів та виголошено понад 6000 виступів у сесійній залі. Паралельно відбувались і інші процеси. Протягом травня – вересня 2002 р. фракція втратила 10 багнетів.

З її складу вишли та перейшли в інші групи і фракції С. Бондарчук (до “позафракційних”, а згодом в групу Європейський вибір), О. Буряк (до “позафракційних”, через фракцію Єдина Україна у фракцію партій ППУ та Трудова Україна), Е. Галієв (до “позафракційних”, через фракцію Єдина Україна в групу Демократичні ініціативи), О. Довгий (до “позафракційних”, через фракцію Єдина Україна у фракцію партій ППУ та Трудова Україна), В. Мусіяка (до “позафракційних”), В. Плютинський (до фракції АПУ), К. Поліщук (через фракцію Єдина Україна в групу Народовладдя), Д. Сандлер (до “позафракційних”, через фракцію Єдина Україна в групу Демократичні ініціативи), В. Щербань (до “позафракційних”, через фракцію Єдина Україна в групу Народний вибір), О. Ярославський (до “позафракційних”, через фракцію Єдина Україна в групу Демократичні ініціативи). На початку лютого 2003 р. вийшли з фракції ще 7 нардепів – В. Бартків, П. Димінський, С. Слабенко перейшли до “позафракційних”, поповнили лави фракції “Регіони України” В. Майстришин, В. Макеєнко, О. Римарук, О. Стоян, в травні 2004 р. до останніх приєднався і П. Сулковський. Пішов до “позафракційних”, але згодом повернувся П. Сабашук. За цей же період двоє померли – О. Олексенко та Я. Стецько. Ще четверо поповнили ряди фракції. Г. Удовенко та М. Чечель – з партійного резерву, М. Кульчинський з групи “позафракційних”, а в липні 2003 р. залишивши в минулому групу Демократичні ініціативи до націонал-демократів приєднався І. Плющ. Те, з якою легкістю частина нашоукраїнців залишала ряди фракції вже тоді, в 2002 р., ставили питання про те, чи дійсно в своїй політичній діяльності декотрі “патріоти” керувались ідейними мотивами.

Процеси у депутатському об’єднанні “Нашої України” були віддзеркаленням того, що відбувалося, як в парламенті, так і поза його межами. Суть полягала в наступному: вибори 2002 р. показали, що в суспільстві зріс незадоволення владою. Чи не єдиним місцем, де ще могли відбуватися реформи, залишався парламент. Однак саме в ньому гору отримувала “партія влади”. Не дивлячись на різношорсткість у представництві вона активно цементувалася Л. Кучмою.

Протистояти такій політиці мали опозиційні сили. Боротьба проти “режиму Кучми” ставала основним змістом політичного сезону 2002 – 2004 рр. “Наша Україна” в цьому процесі відігравала неоднозначну роль. Програвши боротьбу за керівництво парламентом, дана сила за логікою мала б стати в авангарді боротьби за демократичні реформи. Проте першість перехопили інші. 21 червня було підписано політичну угоду в рамках акції “Повстань Україна!” між БЮТ, СПУ та КПУ. Саме вони на період до активної передвиборчої кампанії 2003 р. відсунули на задній план “НУ”. Поведінка керівників останньої була невиразною і незрозумілою. Не дивлячись на високі рейтинги В. Ющенка, його політичний пул пас задніх.

2 вересня ініціатори антипрезидентських політичних виступів оголосили про початок акції “Повстань Україно!”. “Наша Україна” лише зголосилася їх підтримати. 16 вересня в Києві на Європейській площі відбувся багатотисячний мітинг під гаслом “Геть Кучму!”. І знову В. Ющенко, з одного боку підписав резолюцію мітингу, з іншого – паралельно проводив переговори з пропрезидентськими фракціями щодо створення більшості. І лише 2 жовтня він заявив про нездатність чинної влади до діалогу і про необхідність проведення нових парламентських і президентських виборів. Але заява була запізною. В парламенті фактом стала пропрезидентська більшість, яка затягувала опозиційні фракції в боротьбу не проти Гаранта, а за збереження керівництва в парламентських комітетах. На “Народний трибунал”, що відбувся 12 жовтня і де вимагалось відкрити кримінальну справу проти Л. Кучми, В. Ющенко не з’явився. Кампанія “Повстань Україно!” закінчилася нічим.

Наступний 2003 р. фактично став роком реанімації статусу провідної опозиційної сили для “НУ”. Величезний внесок в це зробила діюча влада. І не лише намаганням провести вигідну лише для себе політичну реформу, чим викликала виправдане обурення в суспільстві. Найгучніші акції влади проводилися з прицілом на компрометацію В. Ющенка, що робило його найпопулярнішим серед опозиціонерів. Так 13 – 14 лютого в західних та центральних областях України було розповсюджено документ під назвою “Відкритий

лист моїм виборцям". Основним наповненням допису було публічне з'ясування відносин між Ю. Тимошенко та В. Ющенком. Згідно з текстом останній нібито радо волів бачити соратницю по боротьбі в слідчому ізоляторі Лук'янівської в'язниці. "Другий лист моїм виборцям" побачив світ через декілька днів після безневних антикучмівських акцій в м. Києві. Все це мало зворотній ефект – популярність В. Ющенка зростала, ріс і тиск на незадоволених Л. Кучмою в суспільстві.

Вільно чи невільно влада постійно підвищувала шанси керівника "НУ" стати єдиним кандидатом від опозиції на майбутніх президентських виборах. 3 травня 2003 р. XIII Всеукраїнські Збори НРУ прийняли Ухвалу "Про вибори Президента України". В ній наголошувалося на тому, що "...Віктор Ющенко – єдиний політик в Україні, який має високу довіру народу, який користується широкою підтримкою як на її Заході, так і на Сході. Його кандидатура єдина, яка може принести перемогу демократичним силам в Україні". Партійний форум звернувся до всіх політичних сил та громадських організацій, "які поділяють цілі зміцнення незалежності України, збереження її демократичного характеру, забезпечення добробуту українського народу", з пропозицією підтримати ініціативу і згуртуватися з метою спільної участі у виборах Президента України 2004 р. [15]. Цей документ фактично давав старт передвиборчої кампанії 2004 – 2005 рр.

Проте на той час відгуку в середовищі професійних опозиціонерів він не знайшов. Завадила "боротьба" з політичною реформою Л. Кучми, можливість прийняття якої розпорошила антипрезидентський табір. СПУ та КПУ бачили в парламентсько-президентській формі правління привабні сторони, а тому зосередились на можливій адаптації змін виключно в стінах парламенту.

Саме тому, в червні 2003 р., "Наша Україна" самостійно розпочала тривалу акцію з проведення демократичних форумів у містах України. У відповідь влада організувала заходи, спрямовані на дискредитацію "НУ".

У Херсоні та Харкові було поширено оголошення для пенсіонерів, в яких пропонувалося отримати по 150 – 250 грн. з тих 46 млн., що буцімто вкрав П. Порошенко. В інших містах раптово вимикалися телеканали, а на учасників заходів чинився тиск. Внаслідок масштабної провокації було зірвано проведення з'їзду "Нашої України" в м. Донецьк у жовтні 2003 р. Зробили посильний вклад і народні обранці. 11 грудня 2003 р. було створено Тимчасову слідчу комісію (ТСК) Верховної Ради України з питань встановлення фактів закордонного втручання у фінансування виборчих кампаній в Україні через недержавні організації, що існують на гранти іноземних держав. Ініціатива створення Комісії належала народним депутатам України – керівнику фракції комуністів у Верховній Раді П. Симоненку, І. Шарову (фракція партії Промисловців і підприємців України та "Трудова Україна"), В. Пустовойтенко (фракція Народно-демократичної партії), М. Гапощі (група "Народний вибір") та Ю. Тимошенко (фракція блоку Юлії Тимошенко). Ця ТСК на основі "передових наукових методик", автором яких був фізик за освітою і інженер за фахом М. Погребинський, і "широкої" джерельної бази у вигляді інформації в регіональних ЗМІ та газетних інтерв'ю як вітчизняних, так і закордонних політиків дійшла ряду висновків [16]. Серед них наступні: на минулих парламентських виборах блок Ю. Тимошенко залишився поза увагою і активної підтримки цих структур. Головними адресатами виступали виключно організації пов'язані з ВБ "НУ". Спираючись на звіт комісії нардепи радили "вжити необхідних заходів, які мають забезпечити національну безпеку держави, не допустити втручання у внутрішні справи України, гарантувати конституційні права українських громадян бути господарями на своїй землі. І констатували: "Захід і, в першу чергу, США давно зробили ставку на праву, прозахідну, проамериканську опозицію, якою виступає сьогодні "Наша Україна" [17].

Поступово в першій половині 2004 р. "Наша Україна" та її лідер стали провідною опозиційною силою країни. А якщо згадати, що в цей же самий період з поміж десятка пропрезидентських сил на чільні позиції вийшла ПР та її керівник В. Янукович зрозумілою стає логіка конфігурації політичного протистояння саме цих двох політиків в ході президентської кампанії 2004 – 2005 рр.

Певною крапкою неповернення стала боротьба навколо неприйняття запропонованих Президентом поправок до Конституції України.

Паралельно поза межами парламенту з березня 2004 р. почала формуватися коаліція, що виступала в подальшому на підтримку лідера "НУ", як єдиного кандидата від демократичних сил.

20 березня XIV Всеукраїнські Збори НРУ прийняли Ухвали. Згідно з ним з метою об'єднання зусиль патріотичних, національно-демократичних і реформаторських, політичних партій під час виборів Президента України 2004 р. передбачалося створення виборчого блоку. На кінець березня декларувалась участь в ньому спільно з партіями учасниками боку зразка 2002 р. і менш маститих гравців.

Проте на вибори В. Ющенко пішов як самовисуванець. Про що він повідомив 4 липня 2004 р. на Співчому полі. Згідно з програмною заявою, виголошеній тоді ж, він обіцяв вже через рік збудувати державу, у якій надасть "...роботу рукам і розуму кожного". Тому "нікому не доведеться шукати кращої долі за кордоном". Гарантував, що пенсії і зарплати забезпечать всім гідне життя. Запевняв – будуть створені мільйони робочих місць, громадяни матимуть доступ до належного медичного обслуговування, а кожна дитина зможе отримати якісну освіту, влада буде працювати для людей, корупції буде покладено край, всі будуть рівними перед законом, бандити сидітимуть у тюрмах, оживе українське село – колиська нашого народу.

Не дивлячись на те, що все це були порожні заяви, кандидат від опозиції не помилявся, коли стверджував, що "...я знаю – дорога до перемоги буде важкою. Влада боїться чесних і прозорих виборів, бо вони стануть їй вироком. Величезні гроші, вкрадені з бюджету, сила адміністративного ресурсу – все кинуте на те, щоб не дати народу висловити свою волю" [18].

Президентська кампанія 2004 – 2005 рр. виявилась найдраматичнішою за всю історію демократії в Україні. Підтриманий коаліцією "Сила народу" В. Ющенко йшов на вибори з програмою "Якою я бачу

Україну". З тексту документа виходило, що кандидат ставив собі за мету, подолати в Україні бідність і безробіття, забезпечити високі стандарти життя для простих людей. Кандидат в Президенти запевняв, що знав, які проблеми хвилюють кожного громадянина України, і як ці проблеми вирішувати. На користь останньої тези наводилось твердження про те, що "всі мої дії на посаді Президента будуть законними, прозорими і зрозумілими. Мої дії будуть рішучими, послідовними і ефективними. Вже з наступного року ми всі відчуємо, що живемо в зовсім іншій державі – яка дбає про всіх громадян, а не лише про чиновників і олігархів". В цілому ж програма була розширеним варіантом липневого виступу на Співочому полі. Розширення відбулось за рахунок включення в текст "модернізованих" десяти кроків ВБ В. Ющенко "Наша Україна" зразка 2002 р.

Ставши Президентом на хвилі всенародного піднесення в рамках Помаранчевої революції, В. Ющенко отримав карт-бланш на проведення обіцяних рішучих змін. На початку 2005 р., він, а отже і "Наша Україна", користувалися безмежною довірою значної частини співгромадян. Однак це мало і зворотну сторону. Неуспіх анонсованих реформ загрожував політичним крахом не лише В. Ющенку, але й партійній силі, що співпрацювала з ним.

Джерела та література

1. Політичні партії як суб'єкт формування політико-управлінської еліти в умовах політичної модернізації : навч. посіб. / Е.А. Афонін, Ю. С. Ганжуров, О. І. Крюков та ін. – К.: Парлам. вид-во, 2008. – 416 с.
2. Попок А. А. Етнополітична складова програм парламентських партій України / А. А. Попок // Державне будівництво. Електронне наукове фахове видання Харківського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України. – 2007. – № 1. Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/DeBu/2007-1/doc/4/04.pdf>
3. Рагозін М. П. Розвиток партійної системи в Україні: кількісний аналіз / М. П. Рагозін // НаУКМА. Наукові записки. Політичні науки. – 2002. – Том 21. – С. 4–51.
4. Кучерук М. С. Участь народного руху України у парламентських виборах 2002 року / М. С. Кучерук // Інтелегенція і влада. – 2009. – Вип. 16. – С. 129–133.
5. Наша історія // Центральний інформаційний сервер "Наша Україна". Режим доступу до файлу : <http://www.razom.org.ua/454/455/>
6. "Кучма йшов до Тараса задніми дворами, попри туалети!" Виступи на мітингу об'єднаної опозиції // Українська правда. – 09 березня 2001. Режим доступу до файлу : <http://www.pravda.com.ua/news/2001/03/9/2982083/>
7. Стенограма. Засідання тридцять перше. 17 квітня 2001 р. Документи редакційно-видавничого відділу та відділу редагування стенографічних матеріалів // Відомчий архів Верховної Ради України (ВАВРУ). – Ф. 1. – Оп. 22–ДФ. – Спр. 56/4.
8. Ющенко – за вибори по партійних списках. Але у разі чого готовий стати депутатом-одномандатником // Українська правда. – 2001. – 2 червня. Режим доступу до файлу : <http://www.pravda.com.ua/news/2001/06/2/2982812/>
9. Під Ющенком – "декілька десятків" політсил // Українська правда. – 2001. – 16 липня. Режим доступу до файлу : <http://www.pravda.com.ua/news/2001/07/16/2983183/>
10. Ремарки на полях партійних списків. Блок Ющенка "Наша Україна" // УНІАН. Вибори 2002. Інформаційно-аналітичний вісник. – 2001 – № 6.
11. Фракція НРУ. Листування з керівництвом Верховної Ради України, Апарату, Комітетами, тимчасовими комісіями Верховної Ради України, народними депутатами України, міністрами, відомствами, організаціями // ВАВРУ. – Ф. Р–1 – Оп. 22–ДФ. – Спр. 06–27/6
12. Фракція УНР. Листування з Кабінетом міністрів України // ВАВРУ. – Ф. Р–1 – Оп. 22–ДФ. – Спр. 06–27/10
13. Депутатська фракція Партії "Солідарність". Листування з Адміністрацією Президента України, Кабінетом Міністрів України, Міністерствами і відомствами. 22 лютого – 25 грудня 2001 р. // ВАВРУ. – Ф. Р–1 – Оп. 22–ДФ. – Спр. 06–42/7
14. Ремарки на полях партійних списків. Блок Ющенка "Наша Україна" // УНІАН. Вибори 2002. Інформаційно-аналітичний вісник. – 2002. – № 11.
15. Ухвала XIII Всеукраїнських Зборів (З'їзду) Народного Руху України про вибори Президента України // Сайт НРУ. Режим доступу до файлу : <http://www.nru.org.ua/print/?id=3&t=documents>
16. Наприклад : "Місцеві засоби масової інформації повідомляють, що у березні цього року у Луцьку, Миколаєві, Запоріжжі, Херсоні, ряді інших обласних центрів для молодих активістів блоку "Наша Україна" на закордонні кошти проводяться закриті тренінги. (газети: "Луцький замок", № 15 (427); запорізьке "Досє", № 10 (238); "Вечерний Николаев", № 32 (1987 р.); "Грани", № 13 (36). Ці заходи проводяться за фінансової підтримки Вестмінстерського фонду за демократію (Великобританія) для обмеженого кола учасників. "Тренерами" виступали представники сербської організації "Отпор" та білоруської "Зубр". Вони знайомили із сербським та білоруським досвідом проведення масових протестних акцій, протистояння правоохоронним органам та уникнення від відповідальності."
17. Постанова Верховної Ради України "Про попередній звіт про роботу Тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України з питань встановлення фактів закордонного втручання у фінансування виборчих кампаній в Україні через недержавні організації, що існують на гранти іноземних держав" // Сайт АР України. Режим доступу: http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=18123
18. Заява Ющенка на Співочому полі про рішення балотуватися у президенти // Українська правда. – 2004. – 4 липня. Режим доступу: http://www.pravda.com.ua/news/2004/07/4/3000933/view_print/

Мороко В. В. "Наша Украина": становление и оппозиционная деятельность (2001–2004 гг.)

В статье анализируется процесс создания и первые годы деятельности политического объединения "Наша Украина". Предлагается рассматривать это как часть процесса формирования конгломерата партии власти, времен Президента Украины Л. Кучмы. Исследуется во временной динамике смысловое наполнение программных документов партии. Указывается на отсутствие четких идеологических постулатов у данной ассоциации, ее тяготение к социальному и гуманитарному популизму. Предлагается считать причинами "оранжевой" революции властные претензии региональных промышленных и управленческих элит, которые сталкивались с авторитарными амбициями действующего Президента.

Ключевые слова: партия, партийная система, оппозиция, "Наша Украина", В. Ющенко

Moroko V. V. "Our Ukraine": establishment and opposition activities (2001–2004)

The article analyzes the process of creation and first years of political association "Our Ukraine". It is proposed to consider this as part of the formation of conglomerate party of power since the President of Ukraine Leonid Kuchma. Meaningful words of the party's program documents are examined in a span of time. The lack of clear ideological postulate of this association and its pursuit of social and humanitarian populism is pointed out. It is recommended to see the reasons of "orange" revolution in the commanding claims of regional manufacturing/industrial and administrative elite, which has faced the authoritarian ambition of the acting president.

Keywords: party, party system, opposition, "Our Ukraine", Victor Yushchenko

УДК 94(477):329"19"

В. В. Ширай

РОЗВИТОК КРИМСЬКОТАТАРСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО РУХУ В УКРАЇНІ НАПРИКІНЦІ ХХ ст.

На основі документальних джерел аналізується становлення та розвиток кримськотатарського руху в Україні в контексті взаємодії з органами державної влади України щодо впливу на процеси репатріації депортованих наприкінці ХХ – початку ХХІ ст. Оцінюється діяльність курултая та меджлису кримськотатарського народу, їх відносини з іншими організаціями, які виникли в цей період. Демонструються завдання та виклики, які постали перед депортованими. Розглядається формування правової бази кримськотатарського руху.

Ключові слова: кримські татари, депортовані, кримськотатарський рух.

У травні 1944 року за незаконними звинуваченнями із Кримського півострова тоталітарним режимом було депортовано близько 200 тис. кримських татар. Примусове переселення людей за національною ознакою здійснювалися у таких жорстких формах, що ставило під загрозу їхнє етнічне існування.

Із розпадом Радянського Союзу Україна одноосібно несе весь тягар видатків, пов'язаних із поверненням депортованих. Інші держави-учасниці СНД, на території яких проживали репатріанти, фактично не беруть участі в процесі їх повернення та облаштування. Кримськотатарська проблема в Україні стала не просто проблемою тисяч осіб кримськотатарської національності, які повертаються в АР Крим, а й загальнодержавною проблемою, від розв'язання якої залежить міжнаціональний мир і стабільність в Україні і Європі в цілому. З огляду на це український досвід репатріації кримських татар, актуальний та історично значущий.

Разом з тим, попри такі зусилля, кардинальних зрушень, які б знаменували її результативне завершення на сьогодні не спостерігається. Рівень конфліктного потенціалу кримськотатарської проблематики не зменшується.

На наш погляд, важливим напрямком історичного осмислення процесу репатріації є розуміння специфіки еволюції кримськотатарського національного руху.

Останніми роками з'явилося чимало досліджень з цієї проблем. З-поміж інших варто виокремити роботи О. Габріеляна, Б. Бабіна, С. Червоної, Ю. Зінченка. Разом з тим, на наш погляд, залишається не достатньо розробленою тема розвитку національного руху кримських татар в контексті взаємодії з органами державної влади України щодо впливу на процеси репатріації депортованих наприкінці ХХ - початку ХХІ.

З урахуванням викладеного вище, автор зазначає, що кримськотатарський національний рух організованих форм набув після ХХ з'їзду КПРС, коли було оприлюднено Указ Президії Верховної Ради СРСР від 28 квітня 1956 р. про звільнення кримських татар з-під адміністративного нагляду МВС, але із застереженням, що вони не мають права повертатися в Крим [1, с.249].

5 вересня 1967 року був прийнятий Указ Президії Верховної ради СРСР "Про громадян татарської національності, які проживали в Криму", де кримським татарам дозволялось віднині проживати по всій території СРСР [2, с.288].

Насамперед ці документи зумовили створення кримськими татарами власних політичних інститутів на етнічній основі. Їх головними завданнями стали пошук та здійснення форм мобілізації кримськотатарського народу до переселення та адаптації, забезпечення політичного контролю над своїм народом.

Проблеми та складнощі повернення та адаптації репатріантів у соціально-економічне та політико-правове поле Криму обумовили кардинальні зміни в кримськотатарському русі.

Першим кроком новітнього етапу розвитку кримськотатарського національного руху став II курултай - з'їзду представників кримськотатарського народу, що проходив у Сімферополі 26 - 31 червня 1991 року. В його програмних документах було чітко окреслено контури національної держави кримських татар. Ухвалена курултаєм "Декларація про національний суверенітет кримськотатарського народу" стала підґрунтям розробки проекту конституції Кримської республіки, який містив конституційно-правові гарантії забезпечення національного розвитку кримських татар, кримських караїмів та кримчаків "як корінного населення Криму" [3, с.58].

Йшлося там і про встановлення специфічної виборчого механізму у якому поза системою органів влади Кримської республіки, мав існувати курултай, який би обирався представниками "корінного населення" та